

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی
وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

تحلیل فقهی حقوقی خرید و فروش اعضای بدن انسان با رویکردی بر آراء امام خمینی (س)

استاد راهنما:

آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی

استاد مشاور:

آیت الله عباسعلی روحانی

پژوهشگر:

مریم عزیزی منزله

سال تحصیلی: ۹۴-۹۵

کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه متعلق به پژوهشکده می باشد. چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید با نام پژوهشکده،

با تأیید استاد راهنما و با مجوز معاونت پژوهشی باشد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به

ساحت مقدس یگانه منجی عالم بشریت حضرت بقیه الله ارواحنا له الفداه

تقدیم به

رضای عالم، شاه رئوف، سلطان خراسان، امام هشتم، ثامن الحجج علیه السلام

تقدیم به

پدر بزرگوار و مادر مهربانم

آن دو فرشته‌ای که از خواسته‌هایشان گذشتند، سختیها را به جان خریدند و خود را سپر
بلای مشکلات و ناملايمات کردند، تا من به جایگاهی که اکنون در آن ایستاده‌ام برسم.

سپاس خدای را که هرچه دارم از اوست، به امید آنکه توفیق یابم جز خدمت به خلق او نکوشم.

سپاس و تشکر از اساتید دانشمند و پرمایه‌ام حضرت آیت الله موسوی بجنوردی و حضرت آیت الله روحانی که از محضر پر فیض تدریسیشان بهره‌ها بردم. و تشکر از اساتید محترم داور، که زحمت داوری پایان نامه را متقبل شدند.

با تقدیر و درود فراوان خدمت **پدر و مادر** بسیار عزیز، دلسوز و فداکارم که پیوسته جرعه نوش جام تعلیم و تربیت، فضیلت و انسانیت آنها بوده‌ام، و همواره چراغ وجودشان روشنگر راه من در سختی‌ها و مشکلات بوده است.

و تشکر خالصانه خدمت همه کسانی که به نوعی مرا در به انجام رساندن این پایان نامه یاری نموده‌اند.

شماره: ۵۲/۲۶/۶۷۳۹۸
تاریخ: ۱۳۹۴/۱۱/۱۱
پیوست: ندارد

باسمه تعالی

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با حمد و سپاس به درگاه خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولیعصر (عج) و یا درود و سلام به روان پاک حضرت امام خمینی (س) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم مریم عزیزی منزه دانشجوی رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی تحت عنوان: «تحلیل فقهی، حقوقی خرید و فروش اعضای بدن انسان با رویکردی بر آراء امام خمینی (س)» در تاریخ ۱۳۹۴/۱۱/۱۱ با حضور هیأت داوران در پژوهشکده امام خمینی (س) برگزار گردید و به موجب آیین نامه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد، ارزشیابی هیأت داوران به شرح زیر تعیین گردید:

قبول با درجه عالی امتیاز: ۱۹.....
دفاع مجدد مردود
قبول مشروط با درجه: (با اصلاح)..... امتیاز:..... مرجع تأیید نهایی:.....
شرح اصلاحات مورد نیاز:

توضیح: بنا به مصوبه کمیسیون تخصصی آموزش و پژوهش پژوهشکده امتیاز پایان نامه‌ها به شرح زیر مشخص میگردد:

الف) قابل قبول از	ب) مردود
۱- قبول با درجه عالی ۱۹-۲۰	کمتر از ۱۴
۲- قبول با درجه بسیار خوب ۱۸-۱۸/۹۹	۳- قبول با درجه خوب ۱۶-۱۷/۹۹
۴- قبول با درجه بسیار خوب ۱۸-۱۸/۹۹	۴- قابل قبول ۱۴-۱۵/۹۹

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما:	حضرت آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی	استاد	
۲- استاد مشاور:	حضرت آیت الله عباسعلی روحانی	استاد	
۳- استاد ناظر:	سرکار خانم دکتر فرحناز افضلی	استادیار	
۴- استاد ناظر:	سرکار خانم دکتر زهرا وطنی	استادیار	

امضاء مدیر گروه: محمدالمحسن البرموردی
امضاء نماینده تحصیلات تکمیلی:

آدرس: اتوبان تهران - قم، قبل از عوارضی، حرم مطهر امام خمینی (ره)، پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی. تلفن: ۵۱۰۸۵۰۰۰ / ۵۵۲۳۶۶۶۱ / ۵۵۲۳۶۶۶۱ نمایان: ۵۵۲۳۶۶۶۱
وب سایت اینترنتی: www.ri-khomeini.ac.ir پست الکترونیک: info@ri-khomeini.ac.ir صندوق پستی: ۱۸۱۵۵/۱۳۲ کدپستی: ۱۸۱۵۱۶۳۱۱

چکیده

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
رشته تحصیلی: فقه و مبانی حقوق اسلامی
عنوان پایان نامه: تحلیل فقهی حقوقی خرید و فروش اعضای بدن انسان با رویکردی بر آراء امام خمینی (س)
نام و نام خانوادگی دانشجو: مریم عزیزی منزه
استاد راهنما: آیت الله سید محمد موسوی بجنوردی
استاد مشاور: آیت الله عباسعلی روحانی
تاریخ شروع پایان نامه: ۹۳/۱۲/۲۰
تاریخ اتمام پایان نامه: ۱۳۹۴/۱۱/۱۱
چکیده: امر سلامت و حفظ جان انسانها از جمله مسائلی است که همواره مورد توجه خاص بشر به ویژه پزشکان و متخصصان بوده و هست. انسان همیشه در معرض خطراتی است که ناشی از حوادث طبیعی و نقص عضوهای مادرزادی و سوانح و حوادث جاده‌ای است. در گذشته به علت عدم پیشرفت علوم، فرد با از دست دادن یکی از اعضایش، چه بسا زمین گیر و یا حتی گرفتار مرگ می شد. اما امروزه با پیشرفت علوم در زمینه پیوند اعضا این مشکل حل شده است. در این راستا، اهدای عضو یکی از طرق تأمین نیاز بیماران پیوندی بوده، که در سرتاسر دنیا رواج دارد. اما در خصوص خرید و فروش اعضای بدن انسان به منظور پیوند، صراحتی در قانون و شریعت یافت نمی‌شود. با بررسی متون فقهی، با اقوال مختلفی از فقها مواجه می‌شویم. برخی قائل به عدم جواز خرید و فروش اعضای بدن شده‌اند، ولی برخی دیگر از جمله امام خمینی به صراحت این خرید و فروش را نفی نکرده است. هر کدام از این فقها ادله و مستندات خود را نیز بیان کرده‌اند. در نهایت با بررسی ادله شرعی از جمله آیات و روایات، و استمداد از اطلاق و عموم ادله، و حکم عقل به ضرورت حفظ جان انسانها، شاید بتوان قائل به جواز خرید و فروش اعضای بدن انسان به منظور پیوند به انسان دیگری شد.
کلید واژه‌ها: خرید و فروش، عضو، مال، مالکیت

Abstract

Research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution

Degree: M.A
Course of study: Jurisprudence and Islamic Law
Title: Legal and jurisprudence analysis of purchase and sale of human organs with an emphasis on the imam Khomeini(s) idias
Researcher: Maryam Azizi Monazah
Supervisor: Ayatollah Seyyed mohammadmusavi bojnourdi
Co-supervisor: Ayatollah Abbasali Ruhani
Starting Date: 11/ 3/ 2015
Completing Date: 31/ 1/ 2016
Abstract <p>The health and the protection of human lives are the issues that human have always paid special attention to them, especially doctors and specialists. Man has always exposed to risks arising from natural disasters and congenital deformities and road injuries. In the past, the person with the loss of one of its members, due to the undeveloped science, may cripple or even death. but Today, with the development of science in the field of organ transplantation, the problem is solved. In this regard, organ donation is one of the ways to meet patients' needs that is common in the world. But there is not any clear law about the purchase and sale of human organs for organ transplants. with literature reviewing of jurisprudence, we will face with the different sayings. Some do not allow to buy and sell organs, but some, including the Imam Khomeini does not expressly reject it. Each of these jurists have expressed their evidence and its documentation. Finally, with checking of the legal evidence of the verses and hadiths and appeal to the generality and whole proofs, and reason to the need to preserve human life, may be allowed to permit the purchase and sale of human organs for transplantation of the human body to the other.</p> <p>Key words: sale and purchase, member, belonging, belongness</p>

الخلاصه

معهد الامام الخميني و الثورة الاسلاميه للدراسات

المرحلة الدراسي: ماجستير
الفرع الدراسي: الفقه و المباني الحقوق الاسلاميه
عنوان الرساله: دراسه فقيهه قانونيه لبيع و شراء اعضاء الانساني مع نظره الي آراء الامام الخميني (س)
اسم و شهره الطالبه: مريم عزيزي منزه
الاستاذ المرشد: آيه الله السيد محمد الموسوي البجنوردی
الاستاذ المستشار: آيه الله عباسعلي روحاني
تاريخ بدء الكتابه: ۱۴۳۶ / ۵ / ۲۰
تاريخ ختمها: ۱۴۳۷ / ۰۴ / ۲۰
الخلاصه تعتبر الصحه و صيانه النفوس البشريه من القضايا التي مازال البشر و لايزال عنى بها خاصه الاطباء و المتخصصون. إن الانسان عرضه للاخطار- دائماً- التي تنشأ من وقائع البيئه و العيوب الخلقية و حوادث المرور. كان الانسان في قديم الزمان قد يزنم أو حتى يموت بفقد أحد أعضائه لتخلف العلم، لكن اليوم ارتفعت هذه المشكله بفضل تقدم العلم في ترقيع الأعضاء و زرعها. من هذا المنطلق يعد إهداء العضو احدي الطرق لقضاء حوائج المرضى المحتاجين الي العضو، و هو محمول به في أقصى بلاد الأرض. لكننا لا نجد تصريحاً في القانون و الشريعة بخصوص بيع اعضا الإنسان و شرائها. و نجابه اقوالاً مختلفه للفقها خلال دراسه النصوص الفقيهيه. منهم من يقول بعدم جواز البيع و الشراء، و منهم من لا ينفيهما نفياً صريحاً كالإمام الخميني. و لكل منهما ادلته. اما نحن نقول: بعد دراسه الادله الشرعيه كالأيات و الروايات و التمسك باطلاق و عموم الادله و حكم العقل بلزوم صيانه النفوس البشريه، عسى أن يقال بجواز بيع الأعضاء الإنسان و شرائها و ترقيعها ببدن الأخر.
المفردات الرئيسيه: البيع و الشراء، العضو، المال، الملكيه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	بیان مسأله.....
۲	ضرورت و اهمیت موضوع.....
۲	سؤال اصلی.....
۲	سوالات فرعی.....
۲	فرضیه های پژوهش.....
۳	پیشینه پژوهش.....
	فصل اول کلیات
۶	گفتار اول: درباره پیوند.....
۶	الف) تاریخچه پیوند اعضا.....
۸	ب) انگیزه های پیوند.....
۸	۱- حفظ جان از تلف.....
۸	۲- رفع حرج.....
۹	۳- دریافت مال.....
۹	۴- جهت زیبایی.....
۹	ج) انواع پیوندهای رایج.....

- ۱- پیوند اتوگرافت ۹
- ۲- پیوند آلوگرافت (هوموگرافت) ۱۰
- ۳- ایزوگرافت (پیوند سینژنیک) ۹
- ۴- پیوند زینوگرافت (هتروگرافت) ۱۰
- د) شرایط عمومی پیوند ۱۰
- ه) منابع پیوند اعضا ۱۰
- گفتار دوم : مفاهیم کلیدی ۱۱
- الف) خرید و فروش ۱۱
- ۱- در لغت ۱۱
- ۲- در اصطلاح ۱۱
- ب) عضو ۱۳
- ج) مال ۱۳
- ۱- در لغت ۱۳
- ۲- در اصطلاح ۱۳
- د) مالکیت ۱۵
- ۱- در لغت ۱۵
- ۲- در اصطلاح ۱۵
- گفتار سوم: حق کرامت انسانی ۱۶
- الف) کرامت در لغت ۱۶
- ب) انواع کرامت ۱۷
- ج) دلایل حق کرامت با توجه به آیات و روایات ۱۷
- ۱- آیات ۱۷
- ۲- روایات ۱۸
- ۱-۲ کرامت روح ۱۸

- ۲-۲ کرامت جسم ۲۰
- (د) کرامت در گفتار امام خمینی ۲۱
- (ه) ارتباط حق کرامت با مسئله خرید و فروش اعضای بدن انسان ۲۲
- (و) بحث اخلاقی ۲۳
- ۱- اخلاق در دیدگاه امام خمینی ۲۳
- ۲- ارتباط خرید و فروش عضو بدن انسان با بحث اخلاقی ۲۳

فصل دوم: ادله جواز قطع و جواز خرید و فروش اعضای بدن انسان

- گفتار اول: ادله جواز قطع عضو ۲۶
- الف) قاعده سلطنت ۲۶
- ۱- شرح قاعده ۲۶
- ۲- مستندات قاعده ۲۷
- ۱-۲ کتاب ۲۷
- ۲-۲ روایات ۲۷
- ۲-۳ بنای عقلا ۲۸
- ۲-۴ سیره ۲۸
- ۲- پاسخ به استدلال: ۲۹
- ج) قاعده اهم و مهم ۳۰
- د) ضرورت احیای نفس ۳۱
- گفتار دوم: ادله جواز خرید و فروش اعضای بدن ۳۲
- الف) عمومات و اطلاعات کتاب ۳۲
- ب) اصل عملی اصالة الحل ۳۳
- ج) قاعده اصالة الصحة ۳۴
- ۱- اصل صحت به معنای جواز تکلیفی ۳۵
- ۱-۱-۱ آیات ۳۵
- ۱-۱-۲ روایات ۳۶

۲- اصل صحت به مفهوم حکم وضعی	۳۶
۲-۱-۱- اجماع	۳۷
۲-۱-۲- بنای عقلا	۳۷
۲-۱-۳- ظهور حال مسلمانان	۳۷
(د) اصل حاکمیت اراده و اصل آزادی قراردادی	۳۷
۱- نتایج قاعده	۳۸
۲- حدود اصل و موانع آزادی	۳۹
۲-۱- قانون	۳۹
۲-۱-۱- قوانین امری و تکمیلی	۴۰
۲-۱-۲- ضابطه تشخیص	۴۰
۲-۲- نظم عمومی	۴۱
۲-۳- اخلاق حسنه	۴۱
۳- معامله اعضای بدن انسان در برخورد با عوامل محدود کننده	۴۲
۳-۱- قانون	۴۲
۳-۲- نظم عمومی	۴۲
۳-۳- اخلاق حسنه	۴۳

فصل سوم: ادله عدم جواز قطع و عدم جواز خرید و فروش اعضای بدن

گفتار اول: ادله عدم جواز قطع	۴۶
الف) عدم جواز قطع در شخص دهنده زنده	۴۶
۱- اضرار به نفس	۴۶
۱-۱- حدیث لا ضرر و لا اضرار	۴۶
۱-۱-۱- نظرات فقها در مورد مدلول قاعده لا ضرر و لا اضرار	۴۷
۱-۱-۲- لا ضرر و لا اضرار در کتب لغت و اصطلاح	۴۹
۱-۲- روایت طلحه بن زید از امام صادق	۵۱
۱-۳- روایات باب علل التحريم	۵۲
۱-۴- حکم عقل	۵۳

- ۵۳- تغییر در خلقت ۲-۱
- ۵۴- بیان دلالت آیه ۲-۱
- ۵۴- تفسیر آیه ۲-۲
- ۵۷- حرمت مثله ۳-۱
- ۵۸- صحیح جمیل بن دراج از امام صادق: ۳-۱-۱
- ۵۸- روایت مسعده بن صدقه از امام صادق: ۳-۱-۲
- ۵۸- توصیه حضرت علی ع به فرزندانش در مورد ابن ملجم ۱-۱-۳
- ۵۹- مثله در لغت ۳-۲
- ۵۹- جواب به ادله مخالفان ۳-۳
- ۶۱- (ب) عدم جواز قطع در شخص دهنده جسد یا مرگ مغزی ۱-۱
- ۶۱- هتک حرمت و تذلیل مؤمن ۱-۱
- ۶۱- صحیح صفوان ۱-۱-۲
- ۶۲- صحیح جمیل از امام صادق ۱-۱-۳
- ۶۲- روایت معلی بن خنیس از امام صادق ۱-۱-۴
- ۶۲- جواب به روایات ۱-۲
- ۶۴- وجوب دفن عضو مبان ۲-۱
- ۶۴- ۱-۱-۲ موثقه سماعه از امام موسی کاظم ۲-۱-۱
- ۶۴- ۲-۱-۲ صحیح علی بن جعفر از امام موسی کاظم ۲-۱-۲
- ۶۴- ۲-۱-۳ روایت اسحاق بن عمار از امام صادق ۲-۱-۳
- ۶۵- ۲-۲ جواب به ادله مخالفان ۲-۲
- ۶۵- ۳- عدم جواز تأخیر در دفن ۳-۱
- ۶۶- ۳-۱-۲ خبر عیص از امام صادق ۳-۱-۲
- ۶۶- ۳-۲ جواب به روایات ۳-۲
- ۶۷- گفتار دوم: دلایل عدم جواز خرید و فروش اعضای بدن ۲-۱

- الف) مالک نبودن انسان و مالک حقیقی بودن خدا..... ۶۷
- ۱- بیان ادله ۶۷
- ۲- جواب به ادله..... ۶۷
- ۳- بررسی رابطه انسان با اعضای بدن خود ۶۸
- ۳-۱ مالکیت..... ۶۸
- ۳-۱-۱ اقسام و مراتب مالکیت..... ۷۰
- ۳-۱-۱-۱ مالکیت حقیقی..... ۷۰
- ۳-۱-۱-۲ مالکیت اعتباری..... ۷۱
- ۳-۱-۱-۳ مالکیت ذاتی..... ۷۲
- ۳-۱-۱-۴ مالکیت منفعت..... ۷۳
- ۳-۱-۲ ادله قائلان به مالکیت انسان نسبت به اعضایش..... ۷۳
- ۳-۱-۳ ادله مخالفان مالکیت داشتن اعضای بدن..... ۷۴
- ۳-۲ رابطه سلطه و تصرف..... ۷۵
- ۳-۲-۱ کلام قائلان به سلطه و تصرف..... ۷۵
- ۳-۲-۲ مؤیدات قاعده..... ۷۶
- ۳-۲-۲-۱ قرآن..... ۷۶
- ۳-۲-۲-۲ روایات..... ۷۶
- ۳-۳ رابطه امانی..... ۷۷
- ۳-۳-۱ جواب به نظریه رابطه امانی..... ۷۷
- ب) عدم صدق عرفی عنوان مال بر اعضای بدن..... ۷۸
- ۱- توضیحاتی درباره عناصر مال..... ۷۹
- ۲- جواب به استدلال مخالفان..... ۷۹
- ۳- نظر امام خمینی..... ۸۰
- ۴- بررسی ادله موافقان مالیت داشتن اعضای بدن..... ۸۰
- ۴-۱ توضیحی درباره نسبی بودن مفهوم مالیت..... ۸۱
- ۵- اعتبار مالیت در مبیع با ذکر نظر امام خمینی..... ۸۲

- ۱- ۵ نظر مخالف نظر امام خمینی در اعتبار مالیت در مبیع ۸۲
- ج) بطلان بیع میتة ۸۳
- ۱- دلایل بطلان بیع میتة ۸۴
- ۱-۱ آیات ۸۴
- ۲-۲ روایات ۸۴
- ۱-۲-۲ روایت سکونی از امام صادق ۸۴
- ۲-۲-۲ صحیح بزندی از امام رضا ۸۵
- ۲-۲-۳ مرسله ایوب بن نوح از امام صادق ۸۵
- ۲-۳ اجماع ۸۵
- ۲- میتة در کتب لغت ۸۵
- ۳- سحت در لغت ۸۶
- ۴- پاسخ به استدلال مخالفان ۸۶
- ۱- ۴ نظر امام خمینی ۸۸

فصل چهارم: بررسی تفصیلی خرید و فروش اعضای بدن

- گفتار اول: دسته بندی اعضای بدن بر مبنای امکان معامله ۹۲
- الف) خرید و فروش اعضایی که قطع آنها منجر به فوت فرد نمی شود ۹۳
- ۱- فروش اعضای متجدد بدن ۹۳
- ۲- فروش اعضای غیر متجدد بدن ۹۴
- ۱-۲ تعریف اعضای رئیسه ۹۷
- ۲-۲ خرید و فروش فروش اعضای تناسلی ۹۷
- ب) خرید و فروش اعضایی که قطع آنها منجر به فوت می شود ۹۹
- ۱- انتقال اعضای محکومین به اعدام به جای اعدام ۱۰۰
- ج) فروش اعضای جسد و یا مرگ مغزی ۱۰۲
- د) خرید و فروش عضو در موارد عسر و حرج ۱۰۴
- گفتار دوم: شرایط صحت معامله اعضای بدن انسان ۱۰۶
- الف) قصد و رضا ۱۰۶

- ۱- قصد و رضا در لغت و اصطلاح..... ۱۰۶
- ۲- تفکیک شرط قصد و رضا از حیث اثر در معامله..... ۱۰۷
- ۳- روند تشکیل رضا و قصد در فروش اعضای بدن..... ۱۰۷
- ۴- عیوب قصد و رضا..... ۱۰۸
- ۴-۱ عیوب قصد..... ۱۰۸
- ۴-۲ عیوب رضا..... ۱۰۸
- ۴-۲-۱ شرایط تحقق اکراه..... ۱۰۹
- ۴-۲-۲ تفاوت اکراه و اضطرار..... ۱۱۰
- ۵- شیوه اعلام رضایت..... ۱۱۱
- ۵-۱ در شخص دهنده زنده..... ۱۱۱
- ۵-۱-۱ عدول از رضایت..... ۱۱۱
- ۵-۲ اعلام رضایت در شخص دهنده جسد و مرگ مغزی..... ۱۱۲
- ۵-۲-۱ نظر فقها در مورد اعلام رضایت از طریق وصیت..... ۱۱۲
- ۵-۲-۱-۱ دیدگاه عدم جواز وصیت..... ۱۱۲
- دلیل اول: ملک نبودن اعضای بدن..... ۱۱۲
- دلیل دوم: جایز نبودن برداشت اعضا از مردگان..... ۱۱۲
- دلیل سوم: داشتن عواقب منفی اجتماعی..... ۱۱۲
- ۵-۲-۱-۲ دیدگاه جواز وصیت..... ۱۱۴
- ۵-۲-۲ اعلام رضایت در قانون..... ۱۱۵
- ۵-۲-۳ تصرف در جسد و مرگ مغزی با نبودن وصیت (فروش از طریق ورثه)..... ۱۱۵
- ب) اهلیت طرفین معامله..... ۱۱۶
- ۱- تتمه بحث اهلیت: طرح یک پرسش..... ۱۱۸
- ج) مشروعیت جهت معامله..... ۱۱۸
- گفتار سوم: دیگر مباحث مربوط به خرید و فروش عضو بدن..... ۱۲۰
- الف) مال حاصل از فروش عضو جسد و مرگ مغزی..... ۱۲۰
- ب) حکم نماز با اعضای پیوندی..... ۱۲۰
- ج) پیش فروش اعضای بدن برای انتفاع بعد از مرگ..... ۱۲۱

۱۲۳	خاتمه بحث: تغییر عنوان بیع به یکی دیگر از عقود.....
۱۲۵	نتیجه گیری.....
۱۲۹	پیشنهادات.....
۱۳۰	فهرست منابع.....

بیان مسأله

امر سلامت و حفظ جان انسانها از جمله مسائلی بوده است که از گذشته های دور مورد توجه خاص بشر به ویژه پزشکان متخصص قرار گرفته است. انسان همیشه در معرض خطراتی است که از ناحیه حوادث طبیعی و نقص عضوهای معمولی مادرزادی و سوانح و حوادث جاده‌ای پیش می‌آید. در این حوادث گاهی انسان به مرحله‌ای می‌رسد که اعضایش به دلیل آسیب دیدگی شدید از کار می‌افتد، یا به خاطر حادثه‌ی رخ داده دچار مرگ مغزی شده، و وارد مرحله‌ی جدیدی از حیات می‌شود. در گذشته به علت عدم پیشرفت علوم، از دست دادن یکی از اعضای شخص باعث زمین گیر شدن وی، و یا حتی منجر به مرگ او می‌شد. اما امروزه با پیشرفت علوم، پیوند اعضای بدن به صورت گسترده‌ای مطرح شده، و امروزه به عنوان یکی از شیوه های نوین درمان برخی بیماریها در علم پزشکی محسوب می‌شود. رایج شدن این امر یعنی پیدا کردن عضو مورد نیاز برای رفع بیماری اشخاص نیازمند به پیوند در جامعه از یک طرف، و کمبود اعضای اهدایی و راضی نشدن اولیاء شخص مرگ مغزی شده به دادن اعضای او برای پیوند، و همینطور رفع نیاز اقتصادی برخی افراد به تدریج بحث معامله و خرید و فروش اعضای بدن را به دنبال داشته است. اعضایی که مدتها بر اساس نظرات فقها، بعد از فوت شخص یا جدا شدن از بدنش میته نامگذاری می شدند، و غیر قابل منفعت عقلایی تصور می شدند و اولین و آخرین حکم پس از قطع آنها از بدن، دفن آنها به نظر می رسید؛ با پیشرفت علم پزشکی از چنان ارزش و اعتباری برخوردار شدند که مانند دیگر اموال قیمتی با مبالغ بالایی مورد خرید و فروش قرار می‌گیرند. آمار منتشر شده از مراکز پزشکی پیوند اعضا در کشور مبنی بر تعداد پیوندهای انجام شده مؤید این ادعا است. با توجه به پیشرفت علم و نیاز به پیوند عضو، حکم فقهی حقوقی خرید و فروش عضو بدن انسان به عنوان یکی از راههای پیوند چگونه است؟ قدرت و اختیار انسان نسبت به اعضای بدنش تا چه اندازه است؟ چه فرقی بین اعضای بدن در فروش وجود دارد؟ آیا همه امور مربوط به بیع و شرایط ثمن و مبیع در معامله اعضا رعایت می‌شود؟ مثلاً در قانون مدنی آمده از شرایط مبیع این است که مالیت داشته باشد آیا در بحث خرید و فروش، اعضای بدن انسان به عنوان مبیع مالیت دارند؟ به فرض ثبوت مالیت رابطه انسان با اعضای بدنش به چه شکل است؟ آیا رفع مشکلات اقتصادی می‌تواند مجوزی برای خرید و فروش اعضای بدن باشد؟ برای رفع شبهات مربوط به خرید و فروش، امکان تغییر عقد از بیع و شراء به

عقود دیگر وجود دارد؟ اگر گزینه دیگری مطرح شد، می‌تواند جعاله یا مصالحه و یا عاریه مضمونه باشد؟ رویکرد امام خمینی نسبت به مسائل مطرح شده چگونه است؟

ضرورت و اهمیت موضوع

وقتی به مسأله پیوند اعضا از این جهت می‌نگریم که در آن عضو یا اعضایی از یک فرد زنده یا مرده برداشته می‌شود و سپس در بدن فرد دیگری قرار می‌گیرد، این مسئله قبل از اینکه یک امر پزشکی باشد، چون از یک سو مستلزم تصرف در بدن انسان و تمامیت جسمانی و حق فرد و از سوی دیگر، به خاطر هدف نجات انسانها از مرگ و یا رهایی آنها از درد و رنج و بیماریهای مهم است، یک امر اخلاقی، فقهی و حقوقی خواهد بود. مطابق فرهنگ قرآنی، کسی که انسانی را زندگی دهد، گویا همه انسانها را زندگی داده است. بدون تردید در اسلام حفظ جان انسان ارزشی والا دارد تا جایی که شارع تقیه کردن برای حفظ جان خود یا دیگری را، به عنوان یکی از فرائض بزرگ معرفی کرده است. با توجه به روند پیشرفت پیوند و گسترش خرید و فروش عضو به عنوان یکی از راههای پیوند، و اختلاف فقها و سکوت حقوقدانان در مورد خرید و فروش اعضای بدن، بررسی فقهی حقوقی مسأله مخصوصاً از منظر حضرت امام خمینی(س) به عنوان پایه‌گذار نظام، دارای ضرورت و اهمیت است.

سؤال اصلی

خرید و فروش اعضای بدن انسان با تأکید بر آراء امام خمینی(س) چه حکمی دارد؟

سؤالات فرعی

۱- رابطه انسان با اعضای بدنش به چه صورت است؟

۲- چه تفاوتی بین اعضای بدن در خرید و فروش وجود دارد؟

۳- اعمال عبادی فرد گیرنده عضو چه احکامی دارند؟

۴- پیش فروش اعضای بدن انسان چه حکمی دارد؟

فرضیه های پژوهش

فرضیه اصلی: خرید و فروش اعضای بدن انسان به منظور پیوند به بدن انسان دیگری جایز است.

فرضیه رقیب: خرید و فروش اعضای بدن انسان، تحت هیچ شرایطی جایز نیست.

پیشینه پژوهش

کتاب

- ۱- پیوند اعضا و مرگ مغزی در آینه فقه، نوشته سید محسن مرتضوی، انتشارات نسیم رضوان مشهد، تیر ۹۳
- ۲- درآمدی بر بررسی فقهی حقوقی بیع اعضای بدن، نوشته مصطفی کافی قمشه‌ای، انتشارات جنگل، جاودانه، ۱۳۹۱
- ۳- پیوند اعضا در آئینه فقه همراه با بررسی مرگ مغزی، نوشته علی پورجوهری، انتشارات دانشگاه امام صادق، چ اول ۱۳۸۳

پایان نامه

- ۱- خرید و فروش اعضای بدن انسان، فربرز ایمانیان، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده حقوق، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۴، در این پایان نامه گفته شده: قراردادهای مربوط به واگذاری عضو بدن محصول اراده طرفین و اصل حاکمیت اراده است، اما نفوذ حقوقی آنها علاوه بر شرایط اساسی صحت معامله، منوط به همگامی و سازگاری آنها با منافع و مصالح اجتماعی است.
- ۲- خرید و فروش اعضای بدن، علی اکبر مرادی، دانشگاه تربیت مدرس، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۰، در پایان نامه آمده است: خرید و فروش با اینکه مخالفان فراوانی در فقه و حقوق دارد و دو پایه اساسی یعنی مالیت و مالکیت بدن مورد تردید قرار گرفته است، لیکن موضوع مذکور دارای اعتبار کافی است. مالیت بالقوه‌ی اعضای بدن و مالکیت ذاتی آنها و یا حداقل سلطه انسان بر آنها، توانایی آنها را با شروطی بوجود آورده است.
- ۳- بررسی مبانی فقهی خرید و فروش اعضای بدن، زهره حاجیان فروشانی، مدرسه عالی مطهری، ۱۳۸۸، در این پایان نامه خرید و فروش به لحاظ فقهی مورد بررسی قرار گرفته بود، ولی در نهایت آنرا تأیید می‌کرد.

- ۴- بررسی فقهی حقوقی خرید و فروش و اهدای اعضای بدن شخص محکوم به اعدام، شبتم محمدپور، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب، ۱۳۹۲، در این پایان نامه گفته بود، اگرچه اهداء عضو در